

12. Наливайко Д. Сучасне порівняльне літературознавство як третій етап наукової компаративістики / Д. Наливайко // Той, хто віродив Могилянку. – К. : ВД «Києво-Могилянська академія», 2009. – С. 407–424.
13. Щурат В. Г. Поезія XIX віку / В. Г. Щурат. – Львів : Вид. К. Студинського, накладом А. Хайнацького, 1903. – Ч. I. – 96 с.
14. Hugo V. Oeuvres complètes. Poésie. La légende des siècles. – Paris : J. Hetzel TC, A. Quantin, 1883. – Vol. 2. – 375 p. ; Vol. 7. – 362 p.

Статтю подано до редколегії
19.03.2012 р.

УДК 81'255.4'373.7=112.2=161.2

Н. С. Лалаян – кандидат філологічних наук, асистент
Інституту філології Київського національного
університету імені Тараса Шевченка

Фразеологічні труднощі художнього перекладу (на матеріалі роману Ю. Це «Орли та янголи»)

*Роботу виконано на кафедрі теорії та практики
перекладу КНУ ім. Т. Шевченка*

У статті досліджено питання відтворення фразеологічних засобів оригіналу як однієї з найскладніших проблем художнього перекладу; проаналізовано основні способи перекладу німецьких фразеологічних одиниць, ужитих у романі Ю. Це «Орли та янголи», українською мовою.

Ключові слова: художній переклад, фразеологічна одиниця, способи перекладу.

Лалаян Н. С. Фразеологические трудности художественного перевода (на материале романа Ю. Це «Орлы и ангелы»). В статье исследуются вопросы перевода фразеологических средств оригинала как одной из наиболее сложных проблем художественного перевода; анализируются основные способы перевода немецких фразеологических единиц, использованных в романе Ю. Це «Орлы и ангелы», на украинский язык.

Ключевые слова: художественный перевод, фразеологическая единица, способы перевода.

Lalaian N. S. Phraseological Difficulties of Literary Translation (at the Novel of Y. Tse «Eagles and Angels»). The article focuses on the translation of original phraseological units as one of the most difficult problems of literary translation; the main translation ways of German phraseological units used in the translation of the novel of Y. Tse «Eagles and Angels» into Ukrainian are analyzed.

Key words: literary translation, phraseological unit, translation ways.

Постановка наукової проблеми та її значення. Вносячи у художнє мовлення струмінь свіжості та оригінальності, фразеологічні одиниці (ФО) надають йому більшої колоритності й естетичної краси, посилюють його пізнавальну цінність, сприяють стислості, потужності опису. Питання перекладу ФО досліджували на матеріалі різних мов С. Влахов, С. Флорин, Р. П. Зорівчак, О. В. Кунін, Н. В. Любчук, О. І. Чередниченко, Е. М. Солодухо та ін. Як справедливо зауважують дослідники, відтворення фразеологічних засобів оригіналу, через їхню образність і експресію, багатозначність і часто алогічність, – одна з найскладніших проблем художнього перекладу [1, 16]. Це твердження пояснюється тим, що кожна ФО є багатоплановою структурою, пов'язаною з національною символікою. Їй притаманна єдність семантики, стилістичного забарвлення та експресії. Щодо комунікативного та художнього змісту, ФО мають предметно-логічні, емоційно-експресивні та функціонально-стилістичні характеристики. Вони є структурно-граматичною єдністю, яка характерна для певної мови. Часто ФО мають рівноцінні відповідники в інших мовах [1, 26].

Мета нашої розвідки – дослідити труднощі художнього перекладу фразеологізмів та проаналізувати основні способи перекладу німецьких фразеологізмів, ужитих у романі відомої німецької письменниці Юлі Це «Орли та янголи», українською мовою.

Відповідно до мети поставлено такі *завдання*: з'ясувати специфіку перекладу фразеологізмів як особливих мовних знаків; описати основні способи відтворення німецьких фразеологічних одиниць, ужитих у романі Юлі Це «Орли та янголи», українською мовою.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Як відомо, фразеологізмам притаманна велика образність, емоціональність, експресивність, стилістична забарвленість, потенційна здатність до модифікацій. Такі стійкі словосполучення характеризуються цілісним значенням, а це ускладнює процес їхнього перекладу іншою мовою. Як справедливо зауважує Р. П. Зорівчак, «під час перекладу інколи вирішальна роль належить не формальній заміні елементів оригіналу – фразеологічної одиниці на фразеологічну одиницю, а відтворенню денотативного змісту, експресивно-емоційної тональності першотвору та інших естетичних функцій, що їх виконує фразеологізм в авторському задумі» [2, 69]. Отже, фразеологізм перекладається як єдине ціле (з урахуванням актуалізованих у тексті оригіналу внутрішньої форми та змісту, емоційно-експресивних та конотативно-стилістичних нашарувань) незалежно від опори на наявні / відсутні еквіваленти в мові перекладу [3, 180].

Проблема відтворення семантико-стилістичних функцій фразеологізмів на іншомовному ґрунті щільно пов'язана з розумінням адекватності перекладу. Суть адекватності полягає в тому, що оригінал слід розглядати як систему, а не як суму елементів, як органічну цілісність, а не як механічне сполучення складників. У цій системі кожен елемент має окреслену, задуману автором функцію, комунікативну й естетичну. Завданням перекладу є не копіювання елементів і структур оригіналу, а досягнення їхніх функцій і відтворення їх засобами рідної мови. Перекладач має не лише зрозуміти інтенцію автора, а й донести її до цільового читача.

Юлі Це народилася в 1974 р. в Бонні. Її перший роман «Орли та янголи» (2001 р.) мав світовий успіх і вже перекладений 29 мовами світу. В романі описана панорама сучасного світу в добу зламу ідеологій. Події відбуваються у Відні та Лейпцизі. Трагічна історія кохання розгортається на тлі цинічних і жахливих подій Балканської війни: геноциду, наркоторгівлі, політиканства – зла, яке виникло з благих намірів приборкати ще більше зло. Роман належить до сучасної німецької міської прози, яка розкривається через реалії міського життя та особливо життя молоді. Мова роману легка, сучасна й дуже смілива, насичена молодіжним сленгом, реаліями сучасного життя, детальним описом захоплень, пристрастей, думок головних героїв тощо. Індивідуальний авторський стиль Ю. Це вирізняє також часте вживання у творі фразеологізмів.

Аналіз роману «Орли та янголи» та його перекладу, який здійснив Віктор Рябчун, дає змогу простежити різноманітні способи відтворення німецьких ФО українською мовою для передачі змісту, образу, емоцій, функцій та стилю інформації, притаманних оригіналу.

Переклад ФО за допомогою відповідного еквівалента – оптимальне перекладацьке рішення. Як засвідчує фактичний матеріал, кількість абсолютних фразеологічних еквівалентів між німецькою та українською мовами досить обмежена. Під *абсолютними фразеологічними еквівалентами* ми розуміємо ФО, які збігаються за семантичним, функціонально-стилістичним, лексичним параметрами та можуть мати незначні відмінності в граматичній структурі, зумовлені розбіжностями граматичних систем мов, та додаткові лексичні компоненти, що ніяк не впливають на семантичне значення ФО:

– *Er sieht aus wie ein Leichnam, aber das kommt von der Hitze, und er ist ein zäher Brocken* [5, 272]. – *Зараз він виглядав, ніби мрець, але причиною цього була спека. Він – міцний горішок* [4, 219]. Для відтворення фразеологізму перекладач вжив еквівалент, який має тотожну внутрішню форму, значення та стилістичне забарвлення: *ein zäher Brocken* / *міцний горішок* – «людина зі складним характером».

– *Du kokst dich jetzt voll bis obenhin und dann machen wir eine Nachtwanderung* [5, 191]. – *Ти зараз накокаїнишся по саму зав'язку, а потім ми зробимо нічну екскурсію* [4, 153]. Фразеологізм перекладено адекватним відповідником. Збережено зміст оригіналу та стилістичну забарвленість: *etw. bis obenhin haben* – «einer Sache überdrüssig sein»; *po samu zav'язku* – «сповна, дуже багато, достатньо».

– *Jessie hing wie eine Klette an Shershah* [5, 68]. – *Джесі причепилася до Шершаха, мов пен'ях* [4, 52]. У цьому разі фразеологізм також перекладено еквівалентом, який має ідентичну внутрішню форму, значення та стилістичне забарвлення: *an jmdm. hängen wie eine Klette* – «sehr anhänglich sein»; *як пен'ях* – «настирливо, уїдливо чіплятися».

Німецькі ФО перекладаються здебільшого за допомогою **семантично тотожних фразеологічних відповідників** – ФО, що співвідносяться за семантичним та функціонально-стилістичним параметрами, але відрізняються за лексичним складом, образною основою:

– *Sie hat keinen Mucks von sich gegeben* [5, 26]. – *Вона не ронить ні пари з вуст* [4, 19]. У цьому прикладі німецьку ФО *keinen Muck von sich geben* – «не пискнути; не промовити і слова; прикусити язика» відтворено адекватним відповідником з однаковим значенням та стилістичним забарвленням, проте з відмінним компонентним складом: *ні пари з вуст* – «нічого не говорити, зятато мовчати».

– *Sprich leise, sagte er. Genau das meine ich. Du bist unlocker. Du machst zu viel Wind* [5, 155]. – *Говори тихіше, бо я починаю думати, що ти не крутий. Пускаєш забагато хвиль* [4, 124]. Фразеологізм *Wind machen* – «вихвалитися, пишатися» перекладено за допомогою адекватного фразеологічного відповідника. Значення та стилістичне забарвленням ФО мови оригіналу збережені. Відмінність полягає лише у компонентному складі. Фразеологізми пов'язані між собою на основі метонімічних зв'язків (вітер – хвиля).

– *Im Wohnzimmer sind die Kleidungsstücke in Fensternähe zu nassen Haufen zusammen- gesunken* [5, 111]. – *Одяг, що лежав у кімнаті біля вікна, змок до рубця* [4, 87]. Фразеологізм мови оригіналу перекладач відтворив адекватним відповідником з однаковим змістом (*до рубця змокнути* – «дуже сильно, повністю змокнути») та стилістичним забарвленням, але відмінним компонентним складом.

– *Vielleicht bin ich am Ende, jetzt wirklich am Ende* [5, 48]. – *Мабуть, я дійшов був до ручки, а зараз вже точно до ручки* [4, 35]. Фразеологізм *am Ende sein* – «sehr müde, erschöpft sein» перекладено адекватним відповідником *до ручки* (вживається для вираження крайньої негативної межі, міри чого-небудь). Значення та стилістична забарвленість ФО збережені, відмінність полягає у компонентному складі.

– *Verkaufen Sie mich nicht für blöd* [5, 77]. – *Не вішайте мені локину на вуха* [4, 83]. При перекладі застосовано адекватний відповідник. Збережено значення та стилістичне забарвлення, але компонентний склад відрізняється: *jmdn. für dumm/blöd verkaufen* – «jmdn. täuschen», *вішати локину на вуха* – «дурити, говорити неправду».

Іноді для відтворення значення фразеологізму перекладач вживає частковий фразеологічний відповідник із додатковою конотацією:

– *Ein sehr wichtiger Schritt, sagt er. Wenn Sie ihn hinter sich gebracht haben, können Sie sich der Erkenntnis nähern, dass alle Wahrheit, auf die wir zum Schluss treffen können, eben doch nur in der Oberfläche liegt und der Kern der Dinge leer ist* [5, 262]. – *Важливий крок. Якщо ви спалили за собою мости, то можете наблизитись до розуміння того, що все, до чого ми зрештою приходимо, – істина, байдуже лежить вона на поверхні чи є основою речей – порожня* [4, 212]. *Etw. hinter sich bringen* – «etw. bewältigen», *спалити мости* – «рішуче порвати з ким-небудь, чим-небудь»; «зробити неможливим повернення до когось, до чогось».

Трапляються також випадки відтворення фразеологізмів мови оригіналу за допомогою **стилістично відносних фразеологічних відповідників** – ФО, які, маючи однакову семантику, відрізняються функціонально-стилістичним забарвленням:

– *Er klang plötzlich hellwach, und bis auf die knallroten Augen sah man ihm nicht an, was er an Alkohol und Dope in den vergangenen acht Stunden hinter sich gebracht hatte* [5, 145]. – *Зважаючи на кількість прийнятого за останні шість годин на груди алкоголю й наркоти і його яскраво-червоні очі, це прозвучало неочікувано тверезо* [4, 115]. Фразеологізм мови оригіналу *etw. hinter sich bringen* належить до розмовного стилю і має значення «подолати, зробити». Його український відповідник *приняти на груди* має вищий ступінь емоційності, порівняно з оригіналом.

Аналіз фактичного матеріалу засвідчує наявність у мові перекладу **фразеологічних відповідників з антонімічним значенням**:

– *Nein, sage ich, weil du deinen verküppelten Wortschatz anwendest auf Dinge, von denen du nicht einmal mit Engelszungen singen dürftest* [5, 176]. – *Ні. Якщо ти не використовуватимеш свою лексику для справ, після яких не зможеш співати Лазаря* [4, 141]. Німецький фразеологізм *mit Engelszungen reden* – «mit größter Beredsamkeit, Eindringlichkeit» походить з біблійних текстів і має значення «говорити натхненно, переконливо, красномовно». У перекладі фразеологічну одиницю відтворено

виразом, що також має біблійне походження – «співати Лазаря». Жебрак Лазар, покритий струпами, лежав коло воріт багача й радий був крихтам, що падали з чужого столу. Тому *співати Лазаря* означає «прибіднюватись» (жебраки співали пісню про Лазаря, намагаючись розчулити слухачів). Варіант, який вжив перекладач, вдалий, тому що він відтворює стилістичне забарвлення оригіналу. Проте запропонований фразеологізм у мові перекладу має антонімічне значення, яке, на нашу думку, не розкриває змісту ФО мови оригіналу.

Іноді нейтральна лексика відтворюється за допомогою фразеологічних засобів:

– *Der Parkplatz war unbeleuchtet, es war stockdunkel* [5, 148]. – *Парковка не освітлювалась, було хоч око стрель* [4, 118]. Прикметник *stockdunkel* перекладач відтворив фразеологізмом мови перекладу *хоч око стрель*, що є південно-західним діалектизмом фразеологізму *хоч око виколи*. Таким чином у перекладі з'являється подвійна стилістична забарвленість – фразеологічна одиниця та діалектизм.

– *Putativnotwehr ist, sage ich müde, wenn man sich einen Angriff nur einbildet und sich gegen einen Unschuldigen verteidigt. Notwehrexzess, wenn man dabei auch noch übertreibt* [5, 361]. – *Уявно необхідною обороною, – втомлено відповів я. – Якщо очікується напад і чиниться захист від невинного. Перевищення меж необхідної самооборони – це коли при цьому передати куті меду* [4, 290]. Український фразеологізм *передати куті меду* – «перевищувати норму, міру в чому-небудь або перебільшувати що-небудь» містить у собі реалію. Перекладач відтворив нейтральну лексику способом одомашнення, використовуючи лексичну одиницю з додатковою конотацією.

Висновки й перспективи подальших досліджень. Отже, проведений перекладацький аналіз роману «Орли та янголи» показав, що ФО мови оригіналу в українському перекладі найчастіше відтворюються:

- адекватним відповідником з тотожною внутрішньою формою, значенням та стилістичним забарвленням;
- відповідником з однаковим значенням та стилістичним забарвленням, але відмінним компонентним складом;
- семантично тотожними фразеологічними відповідниками з відмінним лексичним складом та образною основою;
- відповідником, створеним на основі метонімічних зв'язків;
- частковим фразеологічним відповідником із додатковою конотацією;
- відповідником із вищим ступенем емоційності, порівняно з оригіналом;
- фразеологічним відповідником з антонімічним значенням.

Основне завдання перекладача при відтворенні фразеологізмів мовою перекладу полягає в тому, щоб знайти змістовий, експресивний та функціонально-стилістичний відповідник фразеологізму мови оригіналу, а не намагатися відтворити його внутрішню форму. Перекладач повинен зрозуміти значення фразеологізму у мові оригіналу, його внутрішню форму та стилістичне маркування. До перекладу фразеологізмів потрібно підходити дуже обережно, адже незнання першоджерел та первинних значень фразеологічних одиниць інколи призводить до неправильного трактування та відтворення контекстуальної семантики ФО іншою мовою. Перспективи подальших розвідок полягають у можливості дослідження творів інших німецькомовних авторів та їхніх перекладів українською мовою.

Список використаної літератури

1. Виноградов В. С. Введение в переводоведение (общие и лексические вопросы) : [учеб. пособие для студ. ВУЗ] / В. С. Виноградов. – М. : Изд-во ин-та общ. сред. образования РАО, 2001. – 224 с. – Библиогр. : С. 222–224.
2. Зорівчак Р. П. Фразеологічна одиниця як перекладознавча категорія [Текст] / Роксолана Зорівчак. – Львів : Вища шк., 1983. – 172 с. – Бібліогр. : с. 160–172.
3. Кияк Т. Р. Теорія та практика перекладу (нім. мова) : [підруч. для студ. ВНЗ] / Т. Р. Кияк, А. М. Науменко, О. Д. Огуй. – Вінниця : Нова кн., 2006. – 592 с. – Бібліогр. : с. 581–586.
4. Це Ю. Орли та янголи / Юлі Це ; [пер. з нім. В. Рябчуна]. – К. : Нора-Друк, 2008. – 360 с.
5. Zeh J. Adler und Engel / Juli Zee. – München ; Frankfurt am Main : Verlag in der Verlagsgruppe Random House GmbH; Schöffling und Co Verlagsbuchhandlung GmbH, 2001. – 445 S.

Статтю подано до редколегії
05.03.2012 р.